

“М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университети” илимий-изилдөө университети жана Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Славян университети менен биргеликте экономика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д.08.24.707 диссертациялык кеңешинин эксперти, экономика илимдеринин доктору, профессор Джумалиева Эльмира Бусурманкуловна тарабынан, изденүүчү Жамалов Шукуралы Абдыкаровичтин 08.00.06 - улуттук жана аймактык экономика адистиги боюнча экономика илиминин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн “Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” темасындагы диссертациялык ишине

КОРУТУНДУ

Жамалов Шукуралы Абдыкаровичтин “Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” темасындагы диссертациялык ишин карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Сунуш кылынган кандидаттык диссертация, диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Диссертациялык иште илимий-теоретикалык маселелерди изилдөө менен бирге, Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмин өркүндөтүүнүн маанисин негиздөө, багыттарын жана анын натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу чагылдырылган жана ал 08.00.06 - улуттук жана аймактык экономика адистигинин паспортуна ылайыктуу келет.

2. Иштин максаты катары

Диссертацияда коюлган максаттар төмөндөгү милдеттерди аткаруу менен чечилген:

- 1.1. Тышкы соода экономикалык байланыштарды жана бажы контролун жөнгө салуунун илимий теориялык аспектилерин талдоо;
- 1.2. Бажы кызматынын өнүгүү процессинде өтө керек теориялык мааниси болгон “кызмат көрсөтүү” түшүнүгүнө илимий жана укуктук аныктама берүүнү изилдөө;
- 1.3. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүдө анын ролун ачуучу теоретикалык-методикалык негиздерин жана укуктук жоболор, чет өлкөлөрдүн оң тажрыйбасын бажы кызматында колдонуу максатында изилдөө;
- 1.4. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү шартында ыйгарымдуу мамлекеттик органдар менен бажы кызматынын өз ара байланыштарын жөнгө салуу боюнча негизги багыттарын белгилөө;
- 1.5. Өлкөнүн тышкы экономикалык байланыштарын учурдагы калыптануу өзгөчөлүгү, азыркы абалын, өнүгүү тенденциясын, тышкы соода бажы жаатындагы байланыштарын ар тараптуу талдоо жана иликтөө жүргүзүү;
- 1.6. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүдө-укуктук негиздерин өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу;
- 1.7. Кыргыз Республикасында бажы кызматынын салык төлөмдөрүнүн киреше бөлүгүнүн математикалык моделдөө ыкмасы менен келечектеги салыктык кирешелердин божомолун эсептөө;
- 1.8. Ведомстволор аралык “Жашыл дарбаза Борбору” түзүүнү багыттарын аныктоо;

1.9. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмин өркүндөтүүнүн иштиктүү программаларын сунуштоону негиздөө.

Рыноктук экономиканын маалында тышкы соода экономикалык байланыштардын өсүшү бажы контролун талаптагыдай уюштуруу жана аны колдоо мамлекетибиздин орчундуу маселелеринен. Республикада экспортко чыгаруучу товарларды эл аралык талаптардын деңгээлинде даярдоо, мамлекеттер аралык келишимдерди так жана өз убагында аткаруу, товар сатуучулардын жана товар алуучулардын менчиктик формасына карабай мыйзам алдында жоопкерчилигин жогорулатуу зарылчылыгын шарттады.

Диссертациялык иш белгиленген максаттарына, милдеттерине жана мазмунуна толук ылайык келет.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Өлкөнүн каржы экономикалык саясатынын келечектеги өнүгүшү мамлекеттик бажы кызматынын бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмдерин жакшыртуу жана тышкы соода экономикалык байланыштарын жогорку деңгээлде алып барышына жараша аныкталат. Анткени бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмдерин өркүндөтүү товар айлануулардын агымын көбөйтүүгө, бажы кызматынан түшкөн кирешелердин көлөмүн жогорулатууга, мамлекеттик бюджеттин киреше бөлүгүн толуктап жана экономикалык коопсуздугун камсыздайт. Колдонуудагы мыйзамдык ченемдер анын ичинде мамлекеттик бажы кызматында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүүнүн көйгөйлөрүнө так жана терең илимий изилдөө жүргүзүлгөн эмес. Ата мекендик окумуштуулар тарабынан бул теманын кээ бир жактары толук чагылдырылган эмес жана бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү боюнча атайын изилдөө болбогондуктан, бажы контролунун натыйжалуулугун келечекте көтөрүүнүн илимий-практикалык негиздөө зарылчылыгы келип чыгат.

3. Илимий натыйжалар

Диссертациялык иште экономика илимдеринин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ төмөндөгүдөй илимий негизделген жаңы теориялык натыйжалар келтирилген:

3.1. Тышкы соода экономикалык байланыштарды жана бажы контролун жөнгө салуунун илимий теориялык-методикалык аспектилерин жалпыланып, анда бажы кызматынын өнүгүү процессинде маанисинин-теориалык негиздерин изилдөөнүн натыйжасында, “кызмат көрсөтүү” категориясы толукталган, бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүдө укуктук негиздеринин багыттары сушусталган.

3.2. Тышкы соода экономикалык байланыштарды жана бажы контролун жөнгө салуунун теориялык аспектерин талдоо жана бажы кызматынын өнүгүү процессинде өтө керек теориялык мааниси болгон “кызмат көрсөтүү” категория түшүнүгүнө илимий жана укуктук аныктама берилди.

3.3. Бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмдерин өнүктүрүү маселесин изилдегенде товар айлантууда чыгып жаткан көйгөйлөр дүйнө жүзүндө жана Кыргыз Республикасында колдонулуп жаткан мыйзамдардын талаптары сакталбагандыктан, аткезчилик түрүндө өткөн-кеткен товарлардын орун алышы, кошуна мамлекеттердин Тажикстан, Озбекистан мамлекеттеринин мамлекеттик органдары менен өз ара мамилелеринин механизмдин өзгөчө чек ара боюнча маселелердин толук чечилбегендиги бажы кызматынын натыйжалуулук көрөткүчтөрүн төмөндөтөт. Бажы контролун жүргүзүүдө бажы мыйзамдарынын талаптарын бузууга бөгөт койулганда, мамлекет тарабынан колдоого алынганда жана бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмдерин өркүндөтүү маселелерин чечкенде гана негиздүү болот.

Мамлекеттик бажы кызматын өнүктүрүүнүн экономикалык багытарынан болуп бажы системасын модернизациялоо, аткезчиликке каршы күрөшүүнү күчөтүү, заманбап техникалар менен жабдуу, бизнес процесстерин оптималдаштыруу, заманбап санариптештирүүнү илгерилетүү, өткөрүү

пункттарында өткөрүү жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу, бажы кызматынын кызматкерлеринин адискөйлөгүн жогорулатуу, кардарларга кызмат көрсөтүүлөрүн ийкем кылуу, алардын маяналарын, социалдык абалын жогорулатуу.

3.4. Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүүдө тышкы экономикалык байланыштарды жакшыруу жана бажы контролун жөнгө салууда ЕАЭБ бажы кодексин, КР бажы кызматынын мыйзамын жана өнүккөн өлкөлөрдүн тажрыйбаларын эске алуу менен, бажы контролун уюштуруунун теоретикалык методикалык жоболорун системалдаштыруу менен бирге товар айландыруунун көлөмүн көбөйтүү, коррупциялык жана аткезчилик схемаларга бөгөт койуунун натыйжасында бажы төлөмдөрүнүн киреше бөлүгүн көбөйтүү негизделген.

3.5. Квалификациялык белгилерге туура келиши Жамалов Шукуралы Абдыкаровичтин диссертациясы “Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” окумуштуулук даражасын изденүүгө 08.00.06 улуттук жана аймактык экономика адистиги боюнча туура келет.

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

Кандидаттык диссертацияда алынган илимий натыйжалар төмөнкүлөрдө ишке ашырылды:

1. Кыргыз Республикасында тышкы сооданын өсүшүнүн багыттары жана бажы көзөмөлүнүн ролу. Известия ВУЗов-2021№1 (с.123-128) ISSN 694-7681 (print) ISSN 1694-8475 (online) DOI :10. 26104\ IVK 2019\ 45\ 557.
2. О необходимости региональной торгово-таможенной интеграции для развивающихся стран. Наука, новые технологии и инновация-2021, №7 (с114-118) ISSN1694-8483 (print) ISSN 1694-8475 (online) DOI :10.26104\NN ТИК.2019.45.557 Кыргыз Республикасынын Финансы

министрлигинин алдындагы Мамлекеттик бажы кызматын жөнгө салуу. Наука, новые технологии и инновация-2024, №5 (с 94-99).

Илимий-изилдөө ишинин кийрүү актысы 10-июнь 2024-жылы Кыргыз Республикасынын Экономика жана коммерция министрлиги тарабынан бекитилген.

Бажы кызматынын өнүгүүсүн теориялык методикалык өнүгүү өзөгүн бир нукка салып, аны кыйла тереңдетип талдап, уюштуруу экономикалык механизмдин аныктап өлкөнүн бул тармагынын өнүгүшүн камсыз кылуусунун абалын изилдеп, бажы кызматы менен тыгыз байланышкан министрликтер жана ведомстволор ортосунда экономикалык байланыштарды жакшыртуу, өлкөдө жана аймактарда өндүрүлгөн өндүрүмдү жогорулатуу максатында заманбап талаптарга жооп бере турган уюштуруу экономикалык механизмдерди түзүү боюнча сунуштар белгиленген.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине толук дал келет.

6. Эскертүүлөр.

1. Диссертацияда коюлган максат төмөндөгү милдеттерди: абзацтардагы суйломдорду “бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү шартында ыйгарымдуу мамлекеттик органдар менен бажы кызматынын өз ара байланыштарын жөнгө салуу боюнча негизги багыттарын белгилөө”, “бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүдө-укуктук негиздерин өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу”, “ведомстволор аралык “Жашыл дарбаза Борбору” түзүүнү багыттарын так аныктаса, коюлган максаттарды толук белгилейт эле.

2. Бажы тармагындагы аткезчиликке каршы күрөшүүнүн жолдорун теренирээк изилдесе болмок.

7. **Сунуштар:** Диссертациялык иштеги үчүнчү баптагы кадрларды даярдоо, окутуу багыттарын толуктаса иштин сапаты көтөрүлмөк.

8. Сунуштамалар:

Диссертациялык иштеги биринчи баптагы Грузиянын тажрыйбасын Кыргыз мамлекетинин бажы кызматында колдонуу мүмкүнчүлүгүн аныктаса толугураак болмок.

9. Корутунду.

Көрсөтүлгөн кемчиликтер диссертациялык изилдөөнүн илимий жана практикалык баалуулугун төмөндөтпөйт, тескерисинче тандалган изилдөө Кыргыз Республикасынын бажы кызматынын ролун мындан ары дагы жогорулоосуна өбөлгө түзүп, актуулдуулугун баса белгилейт.

10. **Диссертациялык кеңештин эксперти Жамалов Шукурал**и Абдыкаровичтин тапшырган документтерин карап чыгып, “М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университети” илимий-изилдөө университети жана Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Славян университети менен биргеликте диссертацияларды коргоо боюнча Д 08.24.707 диссертациялык кеңешине Жамалов Шукурал Абдыкаровичтин **08.00.06 - улуттук жана аймактык экономика** адистиги боюнча, экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн “Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” темасындагы диссертациялык ишин коргоого сунуштайт.

Эксперт: экономика илимдеринин

доктору, профессор

Диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы, э.и.к

Э.Б. Джумалиева

А.О. Окенова

30.09.2020